

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ**

Кафедра податків і фіскальної політики

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

***«Політика вільної торгівлі та протекціонізму: варіанти
компромісу»***

Виконав:

Студент групи Фмо-41

Худик Н. В.

Науковий керівник:

викладач

Титор Володимир

Йосипович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль 2016

Зміст

Вступ.....	5
1. Передумови виникнення протекціонізму та вільної торгівлі у міжнародній економіці.....	8
2. Оцінка форм та переваг політики протекціонізму та вільної торгівлі.	
3. Зарубіжний досвід застосування політики протекціонізму та вільної торгівлі в здійсненні зовнішньоекономічної торгівлі країнами Європи та США та можливість його використання в Україні.....	21
Висновки.....	29
Список використаних джерел.....	32

Вступ

Актуальність теми. Починаючи з кінця минулого століття в Україні розгортаються процеси, які визначатимуть її найближче майбутнє. Вони обумовлені як внутрішніми для країни моментами, пов'язаними з економіко-правовими і суспільно-політичними змінами – лібералізацією, приватизацією, дерегулюванням, так і екзогенними детермінантами – глобалізацією політичної, економічної, інформаційної, культурної та інших сфер життєдіяльності. Природно, зовнішньоекономічна політика складається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. В той же час зовнішні обставини створюють середовище, в якому ефективність зовнішньоекономічної політики, що задається внутрішньою економічною ситуацією, піддається модифікації з урахуванням загальносвітових тенденцій і співвідношення сил.

Дослідження глибинних процесів глобалізації економіки є важливим для розуміння тенденцій і напрямів розвитку національних економік, створення їх власної економічної стратегії і формування адекватної політики. До таких процесів в сучасних умовах відносяться тенденція до лібералізації міжнародної торгівлі і одночасно з цим ускладнення й різноманітність форм протекціоністської зовнішньоекономічної політики держав, поява так званого неопротекціонізму в світовій економіці, що глобалізується, який все частіше використовується країнами не лише з метою реалізації зовнішньоекономічних пріоритетів, але й для вирішення економічних і соціальних проблем, що мають суто внутрішнє походження.

В цілому дилема вибору між протекціонізмом і вільною торгівлею традиційно посідає одне з центральних місць в теорії і практиці міжнародної торгівлі. Сучасний інтерес до цієї проблеми актуалізувався у зв'язку із здійсненням системної трансформації економіки України і необхідністю її інтеграції в систему світового господарства, що стимулювало дослідження всієї системи економічних відносин, що складаються з приводу функціонування

зовнішньоекономічного сектора економіки. Більшість фахівців обмежується емпіричним пізнанням видимих тенденцій, пов'язаних з лібералізацією міжнародної торгівлі, поступовим скороченням загальноприйнятого рівня тарифних обмежень унаслідок домовленостей останніх раундів Світової організації торгівлі, підвищенням національної відкритості в процесі глобалізації економіки. Тому найпопулярнішою в теорії і практиці, особливо в перші роки соціально-економічних перетворень в Україні, виявилася доктрина ліберального напрямку економічної політики з упором на максимальне прискорення відкриття національної економіки. Однак самі по собі такі дослідження не можуть забезпечити глибину пізнання закономірностей функціонування зовнішньоекономічного сектора, оскільки не дозволяють побачити його внутрішню природу і взаємозв'язок з іншими секторами економіки. Все вищевикладене диктує необхідність концептуального підходу, який визначав би фундаментальні принципи формування зовнішньоекономічної політики.

Головним завданням зовнішньоекономічної політики будь-якої країни є створення сприятливих умов для забезпечення конкурентоспроможності країни у світовому торговельному просторі. Для країн, що перебувають у процесі становлення конкурентоспроможної національної економіки і, зокрема, для країн в умовах системної трансформації, можливості і способи ведення конкурентної боротьби, якими володіють найбільш розвинені країни світу, часто є недоступними і позбавляють їх реальних шансів на успіх не лише на зарубіжних, але й на внутрішньому ринку. Однобічна лібералізація активізує зовнішній тиск на національних виробників, що ускладнює їх ринкову адаптацію, особливо в сегментах капітало- і наукоємної технологічно складної продукції. Тому в умовах системної трансформації економіки ефективна національна зовнішньоекономічна політика повинна полягати в оптимальному поєднанні заходів лібералізації і протекціонізму в кожний даний момент часу. Все це робить надзвичайно актуальним дослідження протекціонізму і лібералізму в їх діалектичному взаємозв'язку, який набуває нові змістовні характеристики і нові

форми вияву в процесі глобалізації, особливо в країнах, що здійснюють системну трансформацію економіки.

Мета дослідження: обґрунтування теоретико-методологічних основ внутрішньо суперечливої єдності протекціонізму і лібералізму як напрямів зовнішньоторговельної політики, особливостей її еволюції у процесі глобалізації економіки і розробка на цій основі концептуальних підходів до оптимізації зовнішньоекономічної стратегії в умовах системної трансформації економіки.

Завдання дослідження:

- провести комплексний аналіз сучасних тенденцій протекціонізму та вільної торгівлі як напрямів зовнішньоторговельної політики;
- розкрити взаємозв'язок протекціонізму та вільної торгівлі як напрямів зовнішньоекономічної політики, що виникає з їх внутрішньо суперечливої єдності;
- визначити місце політики протекціонізму та вільної торгівлі в економічному розвитку країн;

Об'єкт дослідження: система економічних відносин, що складаються у зв'язку з функціонуванням зовнішньоекономічного сектора економіки.

Предмет дослідження: діалектика взаємозв'язку протекціонізму та вільної торгівлі як напрямів зовнішньоторговельної політики в країнах із системною трансформацією у процесі глобалізації економіки.

1. Передумови виникнення протекціонізму та вільної торгівлі у міжнародній економіці.

Незважаючи на домінування принципу вільної торгівлі у світовій економіці в певні періоди спостерігалось активне застосування політики протекціонізму. Події, що зумовили його відродження ХХ ст. – світова криза 1929-1933 рр., перша та друга світові війни.

Реакцією на світову економічну кризу 30-х років було намагання окремих країн використати ізоляцію від світового ринку для запобігання негативного впливу зовнішньоекономічних зв'язків на зайнятість населення, стабільність грошового обороту тощо. Крім того, в стані воєнних дій можливість автономного розвитку національного господарства стала важливою складовою його невразливості в умовах економічної блокади.

В 50-60-ті роки ХХ століття для міжнародної економіки характерним був відхід від протекціонізму та підвищення ролі вільної торгівлі. Однак, з початку 70-х років з'явилась обернена тенденція – країни почали «відгороджуватись» одна від одної витонченими тарифними і особливо нетарифними бар'єрами, захищаючи свій внутрішній ринок від іноземної конкуренції.

В ХХІ ст. політика вільної торгівлі та протекціонізм взаємопов'язані та переплітаються. Основною для більшості країн світу стала тенденція до лібералізації. Однак, як показує світовий досвід, вільний ринок не означає нерегульований ринок. Не існує розвинутої ринкової економіки яка в тій чи іншій мірі не використовує тарифні чи нетарифні інструменти для досягнення своїх цілей: захисту національної промисловості, збереження робочих місць і підтримки зайнятості, створення нових конкурентоспроможних галузей, поповнення дохідної частини бюджету тощо.

Попри засудження даної політики розвинутими країнами він активно ними використовується. Протекціонізм продовжує розвиватись та набирає нових рис та форм. Інтерес до дослідження даної проблематики зумовлений

виділенням умов застосування політики протекціонізму, яка сприятиме розвитку конкурентоспроможності економіки у довгостроковій перспективі [1, с.76].

Протекціонізм (франц. protectionnisme, від лат. protectio— захист, заступництво), економічна політика держави, спрямована на підтримку національної економіки. Здійснюється за допомогою торгово-політичних бар'єрів, які огороджують внутрішній ринок від ввозу іноземних товарів, знижують їх конкурентоздатність у порівнянні з товарами національного виробництва. Для цього напрямку характерно фінансове заохочення національної економіки, стимулювання експорту товарів. Характер протекціонізму і відповідно кошти торгівельної політики (заборона ввозу, ставки мит і структура тарифів, кількісні обмеження й т.д.) змінювалися залежно від загальної економічної політики, що проводилася в ту або іншу епоху [6, с.65]. У період початкового накопичення капіталу і зародження капіталістичних відносин теоретиками й практиками протекціонізму стали меркантилісти, які вимагали від державної влади захисту вітчизняної промисловості від іноземної конкуренції. Протекціонізм був широко розповсюджений у Франції (протекціоністські тарифи 1664 й 1667 Кольбера), в Австрійській монархії, у багатьох німецьких державах, у Росії з'явився вперше при Петрові I. Протекціонізм у більшості країн Західної Європи й США, спрямований на охорону національної промисловості від більш розвиненої промисловості. Глибокий аналіз протекціонізму і вільної торгівлі дали у своїх працях К. Маркс і Ф.Енгельс. Посилення інтернаціоналізації капіталістичного виробництва й подальший розвиток державно-монополістичного капіталізму приводять до того, що поряд із традиційними методами прикордонного регулювання росте використання в протекціоністських цілях внутрішніх економічних й адміністративних важелів, а також валютно-фінансових і грошово-кредитних коштів, що обмежують застосування іноземних товарів.

Найбільш повне узагальнення теорії протекціонізму пов'язане з ім'ям австралійського вченого Макса Кордена. Відповідно до поглядів Кордена державне регулювання міжнародної торгівлі може бути:

1. Однобічним, коли інструменти державного регулювання використовуються урядом країни в однобічному порядку без узгодження або консультацій з її торговельними партнерами. Зазвичай однобічні міри застосовуються у відповідь на аналогічні кроки інших країн і приводять до виникнення політичних напруг між торговельними партнерами (обкладання окремих товарів митами, введення квот на імпорт і т.д.).
2. Двостороннім, коли міри торговельної політики узгоджуються між країнами, що є торговельними партнерами. Наприклад, за взаємною домовленістю кожної зі сторін можуть вводитися конвенційні мита, що не зачіпають інтересів іншої, країни можуть погоджуватися технічні вимоги до маркування, упакування, домовлятися про взаємне визнання сертифікатів якості й ін.
3. Багатобічним, коли торговельна політика узгоджується й регулюється багатосторонніми угодами. Приклади багатобічної політики включають Генеральні угоди про тарифи й торгівлю, угоди в сфері торгівлі країн - членів Європейського союзу (ЄС).

Через якийсь час протекціонізм меркантилістів поступився своїм домінуючим положенням новій концепції - концепції економічного лібералізму, що базується на принципах невтручання держави в економічні процеси, необмеженої волі конкуренції підприємців [4, с.87].

У результаті розкладання меркантилізму й посилення наростаючої тенденції обмеження прямого державного контролю над економічною діяльністю і з'явився новий напрямок – лібералізм. У новій ідеї, що захлиснула світову економіку, можна виділити роботи У.Петті, які хоча й не позбавлені деяких, властивих меркантилізму, елементів емпіризму (наприклад, у частині тлумачення їм ціни землі) і державного втручання в господарську діяльність, але в основному він дотримувався принципів *laissez faire*, наполягаючи, на

відміну від меркантилістів, на лібералізації грошового обігу й торгівлі. Одночасно властивий його творчості економічний лібералізм обумовив такі методичні спрощення, як: заперечення зворотного впливу сфери обігу на сферу виробництва; витратна (на каузальній основі) характеристика природи походження вартості (цінності) товарів і послуг, тощо.

Продовжувачем ідей У.Петті вважається А.Сміт. Невтручання держави в економічну область - такий принцип, до якого приходять Сміт після фізіократів, але більше широким і науковим шляхом, чим вони. Відповідно до переконань А.Сміта втручання держави в міжнародну економіку повинне бути строго обмежено тими випадками, коли прояв діяльності приватних осіб неможливо. Невтручання держави в Сміта є загальним принципом, а не абсолютним правилом.

У боротьбі за свободу міжнародної торгівлі, так само як й у багатьох інших сторонах навчання, фізіократи були попередниками Сміта. Але тут Сміт також перевершує їх широтою своїх поглядів. Лібералізм фізіократів був навіяний інтересами землеробства, зовнішня торгівля залишається для них "терпимим злом". Сміт же, навпаки, визнає зовнішню торгівлю як вигідну саму по собі, аби тільки виникла вона вчасно й розвивалася самостійно.

Практичний висновок Сміта наступний: замість численних мит, що обтяжують ввіз і виробництво, країна повинна обмежитися встановленням певного числа чисто фіскальних мит на іноземні товари самого широкого вжитку: вино, алкоголь, цукор, тютюн, какао й т.д. Така система, сумісна із широкою свободою торгівлі, була б джерелом яскравих доходів для скарбниці й цілком компенсувала б втрати її, що відбуваються від введення вільної торгівлі.

Термін «вільна торгівля» означає такі торговельні відносини, в умовах яких будь-яка особа, група осіб або держава можуть вільно ввійти в ринкові відносини: купувати товари, продавати або обмінювати товари за вільними цінами, які автономно встановлюються контрагентами не залежно від тарифних і нетарифних бар'єрів окремого національного ринку (митних зборів, адміністративних, санітарних та інших приписів).

Вільна торгівля призводить до появи додаткових вигод, оскільки дозволяє уникати втрат від викривлень у виробництві та споживанні, пов'язаних із митним захистом [3, с. 98]. Використання мита має своїм наслідком появу чистих втрат для економіки, які виникають через викривлення мотивів поведінки як виробників, так і споживачів. І навпаки, перехід до вільної торгівлі усуває ці викривлення і збільшує національний добробут. У цілому розгляд ринкової рівноваги з використанням моделі «попит-пропозиція» підтверджує той висновок, що розвиток міжнародної торгівлі може надавати вигоду усім країнам. Однак якщо у країні-експортері чистий вигоду виникає в результаті перевищення вигод виробників над втратами споживачів продукції, то у країні-імпортері, навпаки, загальний приріст добробуту забезпечується за рахунок більшого вигоду споживачів, а виробники продукції, що конкурує з імпортом, несуть втрати. Цей висновок є принципово важливим для пояснення причин державного втручання у сферу зовнішньої торгівлі. Протилежністю вільної торгівлі є політика протекціонізму [10].

Вільна торгівля - принцип зовнішньоторговельної політики, що передбачає свободу фірм у прийнятті та здійсненні рішень стосовно здійснення зовнішньої торгівлі. На користь вільної торгівлі висувуються такі аргументи: 1) безперешкодно здійснювана торгівля сприяє взаємовигідному міжнародному поділу праці, 2) у великій мірі збільшує реальний національний продукт всіх країн і 3) створює можливість підвищення рівня життя на всій земній кулі. Завдяки вільній торгівлі, що базується на принципі порівняльних витрат, світова торгівля може досягти більш ефективного розміщення ресурсів і більш високого рівня матеріального добробуту.

2. Оцінка форм та переваг політики протекціонізму та вільної торгівлі.

Незважаючи на те, що будь-який метод державного впливу на зовнішню торгівлю в абсолютній більшості випадків призводить до чистих втрат добробуту, вони широко використовуються практично всіма країнами світу. Це пояснюється тим, що існують групи населення, для яких політика протекціонізму, тобто державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, є вигідною. Ці групи населення можуть чинити тиск на державу з метою обмеження торгівлі, і такий тиск часто має позитивний наслідок, тим більше що й самій державі застосування тарифних та деяких нетарифних методів регулювання торгівлі дає чималий дохід.

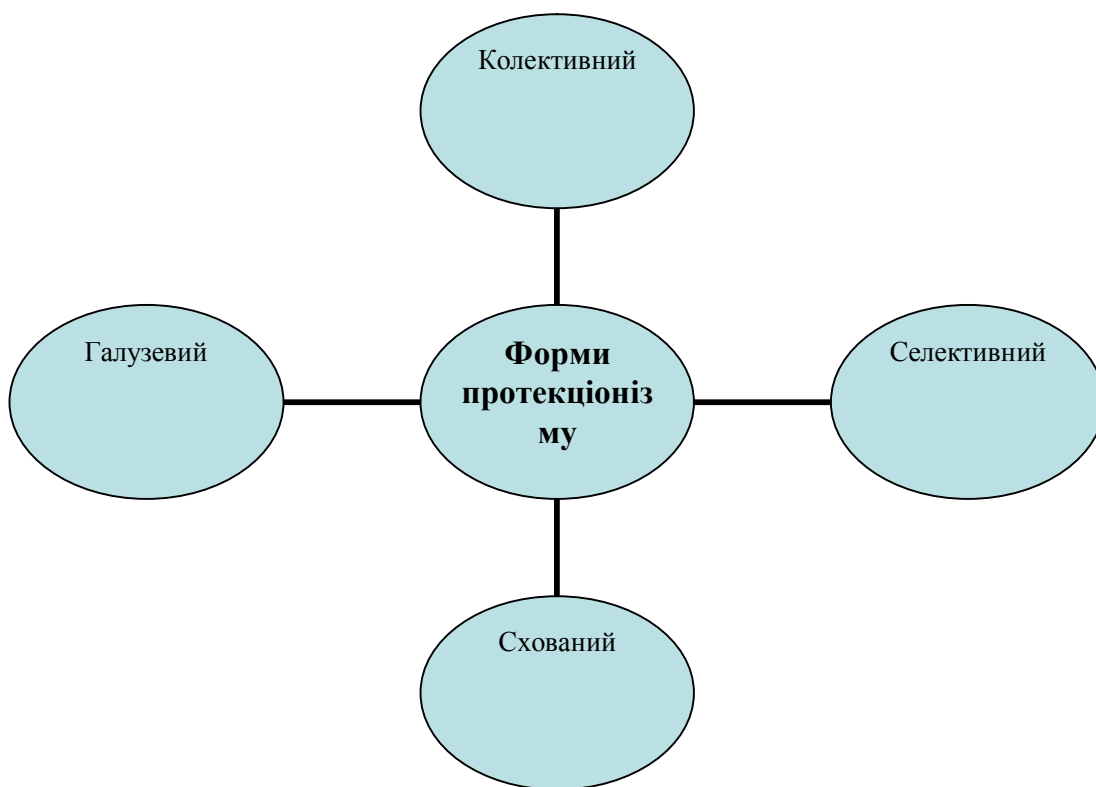

Схема 2.1. Форми протекціонізму.

Розвиток протекціоністських тенденцій дозволяє виділити кілька форм протекціонізму (схема 2.1):

- *селективний протекціонізм* - спрямований проти окремих країн або окремих товарів;

- *галузевий протекціонізм* - захищає певні галузі, насамперед сільське господарство, у рамках аграрного протекціонізму;
- *колективний протекціонізм* - проводиться об'єднаннями країн відносно країн, які не входять до цього об'єднання;
- *схований протекціонізм* - здійснюється методами внутрішньої економічної політики.

Залежно від масштабів втручання держави в міжнародну торгівлю розрізняють протекціоністську торгівельну політику й політику вільної торгівлі. Правда, при цьому сучасний протекціонізм концентрується у відносно вузьких областях (це області сільського господарства, текстилю, одягу й сталі).

Дилема, що краще протекціонізм, що дає можливість розвиватися національній промисловості, або свобода торгівлі, що дозволяє прямо порівнювати національні витрати виробництва з міжнародними, - предмет багатовікової суперечки серед економістів і політиків. У різні періоди історії зовнішньоторгівельна практика схилилася то в одну, то в іншу сторону, ніколи, щоправда, не приймаючи ні одну з екстремальних форм. Прихильники та супротивники протекціонізму використовують цілий ряд додаткових аргументів, які не завжди можна кількісно перевірити, а тому вони потребують особливої уваги та якісного аналізу. На користь протекціонізму наводяться такі аргументи:

- Стимулювання виробництва і збільшення зайнятості. Прихильники протекціонізму стверджують, що обмеження імпорту є необхідним, по-перше, для того, щоб підтримати вітчизняних виробників, зберегти робочі місця і цим самим забезпечити соціальну стабільність. По-друге, скорочення імпорту збільшує сукупний попит у країні, що стимулює зростання виробництва і зайнятості.

Проте суть проблеми полягає в тому, що вітчизняне виробництво потребує захисту, бо воно є не досить ефективне, і політика протекціонізму, обмежуючи конкуренцію, створює умови для збереження такого стану. Окрім того, хоч імпорт скорочує зайнятість в імпортозамінних галузях, водночас він

створює і нову зайнятість (пов'язану, наприклад, із закупкою, продажем, післяпродажним обслуговуванням імпортової продукції). Нарешті, держава може забезпечити підтримку вітчизняних виробників і ефективнішим, ніж протекціонізм, методом, з меншими втратами для добробуту суспільства.

- Захист молодих галузей. Досить часто наводиться аргумент, що протекціонізм є тимчасово вкрай необхідним, аби молоді перспективні галузі промисловості, які мають високий рівень витрат, змогли сформуватися, закріпити свої позиції. Як тільки їхня ефективність почне зростати, рівень протекціоністського захисту може зменшуватися [12, с.67].

Проте, досить важко точно визначити, яка саме галузь є перспективною з погляду формування нових порівняльних переваг країни. Такого роду протекціонізм значною мірою підриває стимули до підвищення ефективності молодих галузей, внаслідок чого період “становлення” може затягнутися на довгі роки. Нарешті, по-третє, і у випадку з молодими галузями виробництва надання субсидій або інших пільг виявляється ефективнішим засобом підтримки, аніж зовнішньоторговельний протекціонізм.

- Збільшення доходів державного бюджету. В багатьох випадках держава проводить протекціоністську політику тому, що існує потреба в додаткових коштах для покриття дефіциту державного бюджету. Особливо популярний цей аргумент у тих країнах, де податкова система перебуває в стадії формування та існують значні труднощі із збиранням внутрішніх податків.

Звичайно, митний податок організаційно зібрати набагато легше, ніж, скажімо, податок на прибуток. Проте надходження до бюджету в цьому випадку залежать від ступеня цінової еластичності попиту на імпорт, і при досить високій еластичності доходи держави зростуть не при посиленні, а навпаки, при послабленні протекціонізму.

- Забезпечення економічної безпеки та оборони країни. Аргумент на користь протекціонізму щодо галузей, які виготовляють стратегічну та військову продукцію, має не економічний, а швидше за все військово-політичний характер. Стверджується, що надмірна залежність країни від імпорту може

поставити її в скрутне становище у випадку виникнення надзвичайних ситуацій [6, с.90].

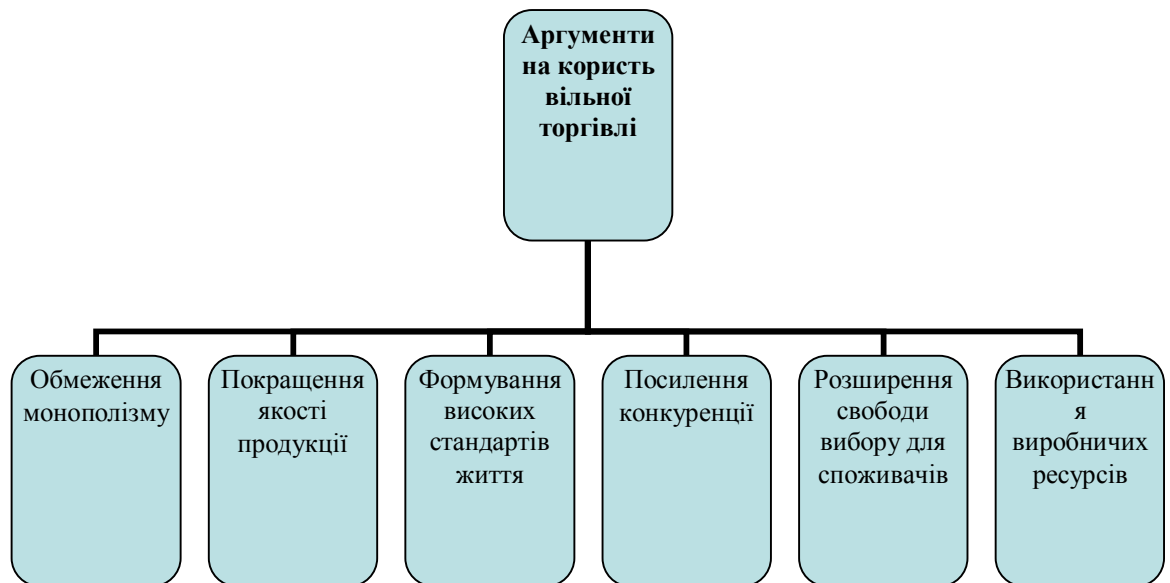
Проте й цей на перший погляд справедливий аргумент вимагає ретельного конкретного аналізу. Зокрема, серйозні труднощі можуть виникнути при визначенні, які саме галузі мають відношення до забезпечення національної безпеки: до них можна віднести виробництво озброєння, продуктів харчування, комп'ютерів, одягу, автомобілів, енергоносіїв та багато іншого. Важко назвати галузь, яка б не робила свого внеску в забезпечення безпеки країни. Окрім того, стимулювання за допомогою протекціонізму виробництва стратегічно невідновлюваних ресурсів (наприклад, нафти й газу) може створити залежність від імпорتنих поставок у майбутньому. Врешті-решт, і стратегічні галузі можна захищати ефективнішим, ніж зовнішній торговельний протекціонізм, способом (наприклад, субсидіями).

- Загострення міждержавних протиріч. Найчастіше політика протекціонізму, яку проводить одна країна, спричиняє вживання відповідних заходів з боку її торговельних партнерів. Іншими словами, наслідком скорочення імпорту в результаті введення країною тарифних або нетарифних обмежень зовнішньої торгівлі найімовірніше стане скорочення і її експорту, а отже, зменшення зайнятості, скорочення сукупного попиту тощо. Економічні протиріччя між країнами можуть загостритися настільки, що розпочнуться справжні торговельні війни, які матимуть дуже серйозні негативні наслідки для всіх причетних до цього сторін. Такий сценарій розвитку подій у реальній дійсності зустрічається досить часто.

- Скорочення експорту і погіршення платіжного балансу. Протекціоністська торговельна політика, скорочуючи імпорт та збільшуючи чистий експорт країни, неминуче впливає на рівень обмінного курсу національної валюти, приводячи до його підвищення. У свою чергу, підвищення обмінного курсу стимулює імпорт і стримує експорт. В кінцевому випадку погіршується стан платіжного балансу країни, що має серйозні негативні макроекономічні наслідки.

Вільна торгівля, або фритредерство (від англ. free trade — вільна торгівля) — це політика невтручання держави у зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання.

Це ліберальна політика держави, яка передбачає вільний рух товарів і послуг між країнами, без застосування торговельних бар'єрів. Цей вид політики також суперечливий.

Позитивні наслідки вільної торгівлі (схема 2.2.):

- значно посилює конкуренцію на внутрішньому ринку, обмежуючи тим самим монополізм своїх виробників;
- змушує вітчизняних підприємців удосконалювати виробництво, підвищувати якість продукції та обслуговування покупців, знижувати витрати виробництва і ціни;
- підвищує добробут населення, зокрема через розширення свободи вибору споживачів;
- забезпечує більш ефективне використання наявних виробничих ресурсів країни завдяки використанню переваг міжнародного поділу праці;
- сприяє формуванню високих стандартів життя (цінування особистої свободи, наполегливості у здобутті гарної освіти, інноваційного підприємництва, міжнародних ділових контактів, широкого обміну досвідом тощо).

Негативні наслідки вільної торгівлі:

- загрози для внутрішньої макроекономічної стабільності від циклічних коливань кон'юнктури світового ринку;
 - збут низькоякісної і морально застарілої продукції іноземних виробників;
 - нав'язування чужих для населення даної країни споживацьких смаків тощо.
- Суперечливість обох типів зовнішньоторговельної політики стала приводом для нескінчених дискусій теоретиків і політиків щодо ефективності вибору одного з них [7, с.81].

У наш час дійсно вільна торгівля, переваги якої проповідували класики, практично для усіх країн, незалежно від рівня їх економічного розвитку, все ще видається недосяжним ідеалом.

І справді, спеціалізація економіки виключно на тих виробництвах, у яких країна має відносні переваги у витратах, може зашкодити її національному інтересу у розвитку більш диверсифікованої економіки, де б громадяни мали більш широкий вибір професій і сфер реалізації своїх здібностей. Уже не кажучи про те, що якби країна свідомо обмежилася виробництвом вузького набору сировинних товарів, то отримуваних від експорту доходів хронічно не вистачало б для оплати імпорту різноманітних споживчих товарів для потреб населення. Тому-то, раціональний протекціонізм необхідний хоча б для того, аби уберегти населення від надмірних соціальних втрат і жертв, пов'язаних із надто радикальними структурними змінами в економіці [13, с.223].

Вибір політики протекціонізму чи вільної торгівлі для будь якої держави залежить від ряду чинників, як зовнішніх так і внутрішніх. Протекціоністські заходи, що, як правило, прикриваються гаслами "захисту робочих місць", "поповнення митними доходами державної скарбниці" тощо, видаються більш спокусливими для пересічних громадян, які складають основу електорату. Проте, якщо уважно поглянути на аргументи у захист протекціонізму, то часто виявляється, що вони захищають не суспільство в цілому, а корисливі інтереси окремих виробників (табл. 2.1). Останнім це вдається повернути через свої

лобістські організації. Тому реальні економічні рішення далеко не завжди ґрунтуються на економічній теорії.

Таблиця 2.1 Співвідношення політики протекціонізму та вільної торгівлі.

Протекціоністська політика	Політика вільної торгівлі (фритредерство)
1.Протекціоністська політика держави захищає промисловість в період її виникнення та розвитку.	1.Фритредерство дає можливість підвищувати рівень і якість життя, оскільки розширює межі міжнародної спеціалізації відтворення на базі порівняльної переваги.
2. Протекціонізм підвищує рівень використання національних ресурсів.	2. Фритредерство створює кращі умови для розвитку конкуренції та стимулює впровадження нововведень як вітчизняними виробниками, так і у відносинах із зарубіжними країнами, що, в свою чергу, дозволяє поліпшити якість випущених благ.
3. Протекціонізм, застосовуючи імпорнтні мита, тим самим покращує «умови торгівлі» і збільшує економічні вигоди.	3. Фритредерство створює кращі передумови для розширення ринку.
4. Протекціонізм дозволяє пом'якшити кризу в тих галузях, які переживають труднощі у своєму економічному розвитку та ін.	4. Фритредерство дає можливість оптимізувати розподіл виробничих ресурсів між країнами та ін.

Сьогодні більшість держав проводять гнучку зовнішньоторговельну політику, яка поєднує у собі елементи як протекціонізму, так і фритредерства. Утім, загальним курсом тут є лібералізація зовнішньоторговельних відносин. Це означає, що країни прагнуть розвивати між собою взаємовигідну торгівлю, налагоджуючи для цього природний для цивілізованого людства

режим найбільшого сприяння. Вибір кожною країною власної моделі політики зовнішньої торгівлі визначається, головним чином, ступенем конкурентоспроможності її національної економіки та станом торговельного балансу (співвідношенням експорту й імпорту).

Розвиток світової торгівлі за сучасних умов регулюється спеціальними міждержавними угодами, союзами та міжнародними організаціями. Безпосереднім регулятором міжнародних торговельних відносин є Світова організація торгівлі (СОТ), створена в 1995 р. як наступниця колишньої Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ). Якщо ГАТТ у 1947 р. підписали 23 країни-засновниці, то СОТ наразі об'єднує понад 161 країн. З 2008 р. до СОТ приєдналася Україна. Країни-учасниці цієї організації зобов'язуються дотримуватися єдиних норм і правил міжнародної торгівлі, а саме: 1) у взаємній торгівлі забезпечувати режим найбільшого сприяння; 2) робити взаємні поступки та послаблення митних бар'єрів; 3) не допускати дискримінації; 4) керуватися нормами приватного права [9, с.62].

3. Зарубіжний досвід застосування політики протекціонізму та вільної торгівлі в здійсненні зовнішньоекономічної торгівлі країнами Європи та США та можливість його використання в Україні.

Співвідношення протекціонізму і лібералізму має дуже тривалу історію в загальній історії міжнародної торгівлі, оскільки проблема економічної залежності, незалежності і взаємозалежності країн супроводжує всю економічну історію цивілізацій. Незважаючи на те що протекціонізм і лібералізм є по суті протилежними полюсами в загальній системі сучасної міжнародної торгової політики, історично періоди посилення ролі протекціонізму чергувалися з періодами лібералізації і переважання політики фритредерства, що відображало загальну економічну ситуацію у світовій економіці в цілому і в економіці окремих держав, проходження ними відповідних фаз економічного циклу і переважання інтересів тих або інших соціальних груп.

Міжнародна практика свідчить, що при періодичному погіршенні загальногосподарської кон'юнктури у країнах з ринковою економікою в їх торговій політиці не можна виключати прийняття в егоїстичних інтересах національної економіки або окремих вітчизняних компаній недостатньо виправданих протекціоністських заходів, причому у великому обсязі, у різноманітних формах, з дискримінаційною спрямованістю і навіть усупереч укладеним на найвищому рівні міжнародним багатостороннім угодам. Іншими словами, у період погіршення кон'юнктури можна чекати масового порушення раніше погоджених правил міжнародної торгівлі, які передбачають обмеження застосування протекціоністських заходів, що завдають збитку багатьом її учасникам, особливо слабкішим в економічних відносинах.

Вільна торгівля у зовнішньоторговельній політиці є наслідком ефективності внутрішньої економічної політики держави, а не її причиною, результатом успішності застосування протекціоністських заходів у зовнішньоторговельній політиці, а не принциповою альтернативою

протекціонізму. Лібералізм у зовнішній торгівлі виступає як свого роду інобуття протекціонізму у відповідній соціально-економічній ситуації [9, с.63].

Протекціонізм є напрямом міжнародної економічної політики, здійснюваної на основі акцентованого державного втручання в господарські процеси і націленої, як правило, на захист національного виробництва на внутрішньому ринку шляхом використання митних тарифів і нетарифних методів регулювання, а також забезпечення збуту національних товарів на ринках інших країн, створення кращих умов для вітчизняних виробників у конкурентній боротьбі зі світовими експортерами. Конкретні протекціоністські форми реалізуються на національному рівні шляхом підписання двох- і багатобічних угод, охоплюють режим регулювання імпортової і експортної діяльності, контроль за передачею передової технології, правила митного контролю, а також податкове, кредитне і валютне регулювання, інвестиційний режим тощо. Крайнім проявом протекціонізму є автаркія – політика відособлення економіки країни від світової економіки з метою створення замкнутого національного господарства, що функціонує на принципах самозабезпечення.

Вільна торгівля означає напрям міжнародної економічної політики, що не передбачає втручання держави в зовнішньоекономічну діяльність, здійснюваної на основі механізму ринкового саморегулювання, поступового скасування різного роду обмежень на шляху ввезення і вивозу товарів, послуг і факторів виробництва, не прибігаючи при цьому в цілях заохочення торгівлі до надання національним експортерам різних пільг і привілеїв як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Тобто, “вільна торгівля” як така, є абсолютним невтручанням держави у підприємницьку діяльність.

Для кожної національної економіки існує рівень так званого “розумного протекціонізму” – оптимальний рівень обмежень в торгівлі, який, з одного боку, не входить в суперечність з національними економічними інтересами, а з іншого – забезпечує нормальний, неускладнений доступ конкурентоспроможних іноземних товарів і послуг на ринок даної країни. Саме

рівень розумного протекціонізму, слід вважати вихідним пунктом у пошуках критерію оптимізації зовнішньоторговельної політики.

При виборі напрямку зовнішньоторговельної політики послідовність прийняття рішень може бути подана в такому порядку: Соціальна форма – адекватність саморозвитку та самореалізації національних інтересів; Економічна форма – співвідношення вигод та втрат суб'єктів; Функціональна форма – арсенал інструментів від обмеження до повного невтручання [1, с.30].

Основними чинниками формування сучасної міжнародної економічної політики є: національні економічні інтереси як сукупність інтересів різних соціальних класів і груп; зовнішні (процес глобалізації економіки) і внутрішні (особливості економічного розвитку країни) передумови здійснення зовнішньоторговельної політики; інститути різного рівня (національні, міжнаціональні, наднаціональні і глобальні), що беруть участь в реалізації того або іншого напрямку зовнішньоторговельної політики; система поставлених цілей: політичних, економічних, інституційних тощо; різноманітні механізми реалізації: від нормативно-правових і організаційних до ринкових; і, нарешті, інструменти, що використовуються.

Для виявлення основних тенденцій політики протекціонізму та вільної торгівлі можна дослідити на напрямках зовнішньоекономічної діяльності розвинених країн світу США, Китай та країн Європейського Союзу.

Торгівельна політика США. Як відомо, торгова політика будь-якої країни знаходиться в нерозривному зв'язку з зовнішньоекономічною політикою. Змістовність цього взаємозв'язку визначена значним впливом зовнішньої торгівлі на американську економіку і обумовленістю експорту-імпорту від стану самої економіки.

Відповідно в числі компонентів, що визначають зовнішньоторговельну політику, варто назвати відновлення не інфляційного економічного зростання, що має загальногосподарський характер, а не суто зовнішньоторговельний. Тим не менш автономність торгової політики США обумовлюється тим, що вона

доповнює політику посилення стимулів до інвестування, збільшення продуктивності праці й ослаблення інфляції [3, с.86].

У торгово-політичної стратегії США особливе місце займає організація переговорів у рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ). Американський уряд проводить реалізацію програм укладення добровільних двосторонніх угод про обмеження експорту відносно до багатьох країн світу. Тільки по сталі такі угоди укладено з 29 країнами світу.

При цьому спостерігається така картина: обмеження, введені Японією на імпорт сталі у свою країну, змушують Південну Корею збільшувати її поставки в США. Відчуваючи юридичну вразливість їх торговельної політики, американський уряд схиляє до введення обмежень експорту, порушуючи принципи ГАТТ. У такій ситуації США переходить від тактики зміни зовнішніх перешкод між партнерами до посилення бар'єрів, створених усередині національних кордонів. Це викликає взаємну перебудову економік і не виключається той факт, що такий шлях вирішення торговельних проблем відкриває нову сторінку в теорії та практиці міжнародних торгових відносин. Завдяки цьому в поєднанні зі стратегією внутрішньої політики до сьогодення США перебувають у стані стабільного економічного підйому [14, с.122]..

Особливості торгової політики країн Європейського Союзу (ЄС) полягають у специфічних факторах, властивих даному регіону, таких як:

- вузькість власних ринків товарів, капіталів і робочої сили;
- обмеженість початкових можливостей розвивати НТП;
- висока значимість зовнішньоекономічних відносин у розвитку країни і її загальногосподарської стратегії;
- функціонування 27 держав в умовах спільного ринку.

Європа на зовнішній ринок вивозить більш 60% своєї продукції, що значно більше США і Японії, і її частка в експорті-імпорті світу складає 40%. Дані щодо експорту-імпорту Європейського Союзу товарів наведені у схемі 3.1.. Крім того, Європа торгує в умовах відсутності бар'єрів між державами, де

скасовані кількісні обмеження товарів, митні збори, по відношенню до третіх країн уведений єдиний митний тариф, відсутній митний контроль. До того ж усі вимоги до оформлення вантажопотоків єдині. Аналогічна практика торкнулася і системи регулювання імпорту. Зокрема, діє єдина система контролю, заборони та обмеження на ввезення товарів. Відповідно, вимоги контролю якості і безпеки товарів чітко уніфіковані. Безумовно, право на регулювання торгівлі тією чи іншою країною залишається в розпорядженні національної влади.

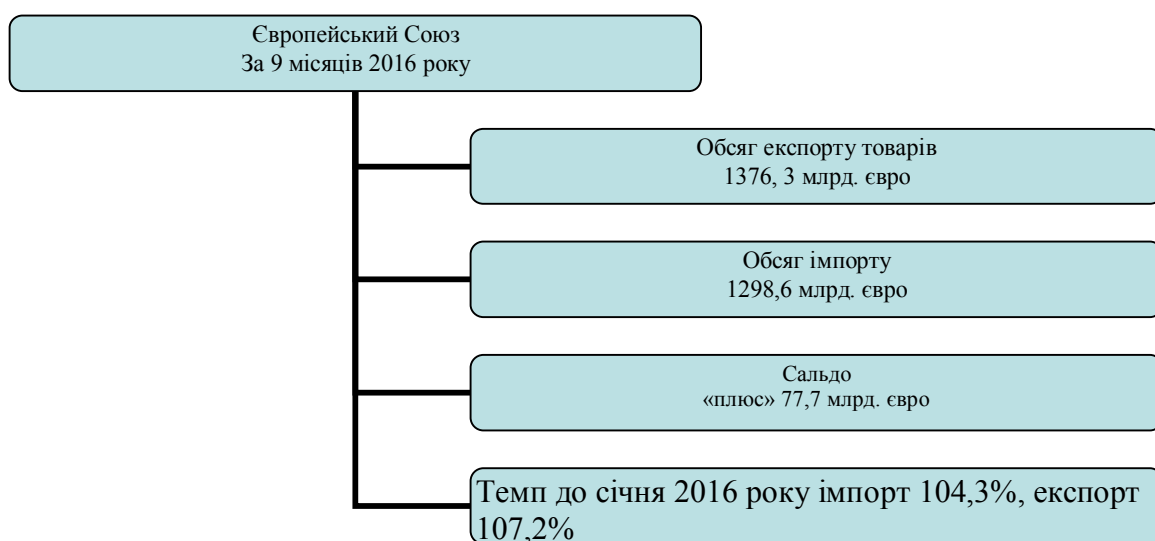

Схема 3.1 Обсяг експорту-імпорту Європейського Союзу за 9 місяців 2016 року.

Нещодавно у СОТ було проведено огляд торгової політики Китаю. Незважаючи на вражаючий економічний ріст після 2006 р., ця країна стикається з проблемами поглиблення нерівності доходів, що посилюється розривом між заощадженнями та інвестиціями, а також з іншими проявами дисбалансу в економіці.

Зараз економіка Китаю є першою за величиною економікою світу, вийшов на перше місце в світі за обсягом торгівлі. Незважаючи на таке підвищення статусу країни і збільшення середнього рівня доходів на душу населення, зберігається ряд проблем, включаючи нерівність доходів, збільшується розрив між заощадженнями та інвестиціями, а також

незбалансований ріст, який більшою мірою визначається інвестиціями та експортом, а не споживанням.

Митні тарифи, як і раніше, залишаються основним інструментом Китаю в галузі торговельної політики, хоча частка імпортних мит складала 3,3% від податкових надходжень в 2008р. Спостерігається деяке скорочення китайських нетарифних бар'єрів, зокрема, число тарифних позицій, на які автоматично поширюються вимоги до ліцензування імпорту. У 2006 р. були скасовані тарифні квоти для соєвої олії, пальмової олії і деяких сортів рапсової олії [9, с.54].

Набули чинності дві підписані Китаєм угоди про вільну торгівлю (УВТ): УВТ між Китаєм і Чилі (у жовтні 2006 р.) та УВТ між Китаєм і Пакистаном (у липні 2007 р.), між Китаєм та Австралією(2015 р.). Наразі між урядами України та Китаю ведуться переговори щодо створення зони вільної торгівлі між країнами.

Китай продовжує застосовувати різні торгові інструменти, щоб стимулювати інвестиції у високі технології, заохочувати інновації і охорону навколишнього середовища (наприклад, за рахунок скорочення споживання енергії). До таких інструментів відносяться податкові пільги, неподаткові субсидії, заходи контролю цін і різні форми «керівних вказівок», включаючи галузеві стратегії для окремих секторів.

Одним із цікавих аспектів торговельної політики Китаю є застосування експортних мит, скорочення податкових пільг з ПДВ, вимог ліцензування та інших торговельних заходів для того, щоб якщо не припинити, то хоча б обмежити експорт числа товарів, які призводять до споживання значних обсягів природних ресурсів та енергії.

Що стосується України, то режим вільної торгівлі діє з такими країнами як Македонією, Молдовою, Чорногорією,Євросоюзом. Також є домовленості про створення ЗВТ з Ізраїлем і Туреччиною, Китаєм.

У сучасних глобалізаційних умовах реалізація політики протекціонізму в країнах світу набула яскраво вираженого парадоксального характеру.

Промислово розвинуті країни проводять двояку політику: відстоюючи на словах принципи лібералізації, на практиці не відступають від політики протекціонізму, жорстко захищаючи свого виробника і споживачів від зовнішньої конкуренції. Натомість країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою намагаються все більше лібералізувати свої ринки, тим самим посилюючи залежність власної економіки від кон'юнктури світового господарства. Теоретична думка лобіює стереотип про негативи протекціонізму та необхідність його викорінення, захищаючи політику вільної торгівлі. Натомість практика переконує в протилежному: політика захисту вітчизняного виробника є одним з важливих заходів як забезпечення економічного зростання слабких країн, так і підтримки високого рівня розвитку лідерів. У свою чергу, лібералізація і породжена нею економічна відкритість може бути шкідливою, такою, що лише створює умови для перекачування природних ресурсів зі слабо розвинених країн у потужніші, тим самим позбавляючи ці країни природних конкурентних переваг, а відтак надії на майбутній економічний прорив [15].

Щодо України то з підписанням Угоди про вільну торгівлю з Європейським Союзом, яка набула чинності з 1 січня 2016 року, яка спрямована на зменшення та скасування тарифів, які застосовуються сторонами щодо товарів, лібералізацію доступу до ринку послуг, а також на приведення українських правил та регламентів, що стосуються бізнесу, у відповідність правилам та регламентам ЄС з метою забезпечення вільного руху товарів і послуг між двома сторонами та взаємного недискримінаційного ставлення до компаній, товарів і послуг на території України та ЄС. Відмінною рисою ЗВТ Україна-ЄС є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки — європейських експортерів до українського ринку. Таким чином поглиблена та всеохоплююча ЗВТ має забезпечити поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС. ЗВТ передбачає

лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та до певної міри — руху робочої сили.

Висновки

Здійснивши аналіз двох взаємообумовлених напрямків зовнішньоторговельної політики – протекціонізму та вільної торгівлі, можна зробити наступні висновки:

1. Основними чинниками сучасних напрямів зовнішньоторговельної політики (протекціонізму і вільної торгівлі) є: національні економічні інтереси як сукупність інтересів різних соціальних класів і груп; зовнішні (процес глобалізації економіки) і внутрішні (особливості економічного розвитку тієї або іншої країни) передумови здійснення зовнішньоторговельної політики; інститути різного рівня (національні, міжнаціональні, наднаціональні і глобальні), що беруть участь в реалізації того або іншого напрямку зовнішньоторговельної політики; система поставлених цілей: політичних, економічних, інституційних тощо; різноманітні механізми реалізації: від нормативно-правових і організаційних до ринкових; і, нарешті, інструменти, що використовуються (тарифні і нетарифні, явні і латентні).

2. Аналіз еволюції теорій міжнародної торгівлі і практики їх використання з позицій фундаментальних процесів, що протікають в сучасній світовій економіці, підводить до розгляду протекціонізму і вільної торгівлі як свого роду “суперечливої єдності”, розв’язання суперечностей усередині якої зрештою і створює ту реальну картину розвитку міжнародної торгівлі, а в більш широкому контексті інтернаціоналізації економічного життя.

3. Аналіз причин здійснення протекціоністської політики дозволяє дійти висновку, що між їх позитивним і негативним характером (і, відповідно, результатами) немає чіткої грані або вона виявляється достатньо рухомою. На практиці завжди діє прагматичний курс реальної зовнішньоторговельної політики, що має в собі елементи як протекціонізму, так і вільної торгівлі. Протекціонізм має в собі очевидну суперечність, пов’язану з тим, що вигоди від протекціоністських заходів одержують конкретні, відносно невеликі групи підприємців, а також у якості виробників працівники цих корпоративних

структур, тоді як економічних втрат зазнає основна частина населення країни. Ця асиметрія означає, що, незважаючи на економічну неефективність протекціонізму, він може бути достатньо ефективним з погляду політики. За своєю суттю протекціонізм має політичну спрямованість і визначається загальним курсом економічної політики держави.

4. Країни в умовах системної трансформації включаються у світогосподарські зв'язки із заздалегідь нерівними умовами – із незавершеною структурною перебудовою економіки, неконкурентоспроможною продукцією, величезним зовнішнім боргом. Тому їм, щоб скоротити відставання в економічному розвитку, отримати доступ до сучасних технологій, налагодити виробництво продукції, що відповідає міжнародним вимогам, отримати іноземні інвестиції, необхідно максимально прагматично підійти до процесу участі у світовій економіці. У зв'язку з цим можна говорити про протекціонізм як раціональну форму лібералізму: використовувати досягнення іноземних компаній, приваблювати інвестиції, стимулювати будівництво нових виробництв, проводячи, таким чином, політику вільної торгівлі, і водночас з цим цілеспрямовано підвищувати конкурентні переваги вітчизняних виробників і економіки в цілому. Авторське розуміння процесів державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків полягає в підтримці “подвійності”: механізм зовнішніх економічних зв'язків має сполучати в собі стимули для вільного і безперешкодного виходу на світовий ринок будь-кому, хто може на ньому працювати, і водночас забезпечувати захист корінних економічних інтересів суспільства, вітчизняних виробників, суб'єктів внутрішнього ринку

5. Для України актуальним є активізація і розширення зовнішньоекономічної співпраці із країнами ЄС, сприяння зростанню зовнішньоекономічних зв'язків із країнами СНД, використовуючи усталені традиції, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків з іншими країнами світу, виходячи з таких пріоритетних завдань:

- залучення інвестицій у структуроутворюючі виробництва, орієнтовані на нові технології, виробництво споживчої продукції, експорт та

імпортозаміщення при оптимальному поєднанні внутрішніх і зовнішніх інвестицій, прямих і портфельних вкладень;

- посилення конкуренції на внутрішньому ринку, спрямованої на зниження цін, при одночасному захисті інтересів вітчизняного виробника;
- сприяння формуванню стійких виробничих і науково-технічних зв'язків з іноземними партнерами, основним змістом яких має бути впровадження передових технологій;
- створення системи обґрунтованого формування валютного курсу національної грошової одиниці.

Список використаних джерел:

1. Андреев О.В. Перспективи запозичення світової практики застосування вільної торгівлі для розвитку зовнішньої торгівлі України / О.В. Андреев // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 1(24). – С. 1–9.
2. Аверьянов О.В. Лібералізм як соціальна політика держави // Економіка, підприємництво і право. Вип. № 6. 2012 р. с. 37-43.
3. Аристакесян М., Бикова О., Казакова А. Світова торгівля. Хто замінить США? Відділ інформації і аналізу світових ринків Finam.ru [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [.finam.ru/](http://finam.ru/)
4. Боднарчук Т. Л. Теоретико-методологічні засади аналізу політики протекціонізму // Економіка. Вип. №8. 2013 р. с. 75-87
5. Давидов А.Ю. Зовнішня торгівля США і її державне регулювання// США - Канада: Економіка. Політика. Культура. - 2011. - № 1. - С. 13-28.
6. Келічавий А.В. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки країни // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)// Електронний ресурс. Режим доступу:
7. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : моногр. : у 2 т. Т. 1 / Д.Г.Лук'яненко, А.М.Поручник, Л.Л.Антонюк та ін. ; за заг. ред. Д.Г.Лук'яненка, А.М.Поручника. – К. : КНЕУ, 2015. – 812 с.
8. Філатов В.В. Напрямки сучасної митної політики України / В.В.Філатов // Митна справа. – 2013. – № 4(64). – С. 24–30.
9. Юрченко К. Загальні принципи регулювання міжнародної торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та підвищення загального економічного розвитку країн, що розвиваються / К.Юрченко // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 10. – С. 61–63.

10. Якубовська Олена Андріївна. Протекціонізм і лібералізм у зовнішньоторговельних відносинах у процесі глобалізації економіки . Вісник Харківського національного ун-т ім. В.Н.Каразіна. - Х., 2011.
11. Охота В. І. Лібералізм та протекціонізм в умовах необхідності забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Економіка та регіон. / Світове господарство і міжнародні економічні відносини // №4(27)
12. Горбач, Л. Міжнародні економічні відносини : підручн. / Л. Горбач, О. Плотніков. – К. : Кондор, 2015. – 263 с. 10.
13. Портер, М. Международная конкуренция : пер. с англ. / М. Портер. – М. : Междунар. отношения, 2013. – 316 с. 11
14. Семенов, Г. А. Міжнародні економічні відносини: аналіз стану реалії і проблеми : навч. посібн. / Г. А. Семенов, М. О. Панкова. – К. : ЦНЛ, 2010. – 231с
15. Маркович І. Б. Протекціонізм або лібералізм: виклики для української економіки. // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua>